

Socialstyrelsen

Central udmelding

Punktskriftindsatser til børn og
unge med alvorlig
synsnedsettelse

september 2022

Viden til gavn

Indhold

Del I: Central udmelding for punktskriftindsatser til børn og unge med alvorlig synsnedsettelse	2
1. Baggrund for den centrale udmelding	3
2. Beskrivelse af målgruppen for den centrale udmelding	4
Målgruppens størrelse på landsplan	4
3. Indholdet i den højt specialiserede indsats til målgruppen	5
Centrale elementer i den højt specialiserede punktskriftindsats	5
4. Vidensgrundlag	5
5. Afrapportering	6
Del II: Foranalyse til CU - punktskriftindsatser til børn og unge med alvorlig synsnedsettelse	7
Baggrund og formål med initiativpapiret	7
Metode og dataindsamling	7
Analyse	8

Til landets kommunalbestyrelser

Del I: Central udmelding for punktskriftindsatser til børn og unge med alvorlig synsnedsettelse

Socialstyrelsen udsender hermed en central udmelding for punktskriftindsatser til børn og unge med alvorlig synsnedsettelse.

Udmeldingen foretages, jf. servicelovens §13b, stk. 2¹, fordi en foranalyse (jf. Del II) af udbuddet af punktskriftindsatser til børn og unge med alvorlig synsnedsettelse giver anledning til en bekymring for, hvorvidt kommuner og regioner i tilstrækkelig grad koordinerer med hinanden om at anvende og dermed opretholde det fornødne udbud af højt specialiserede punktskriftindsatser, så børn og unge med alvorlig synsnedsettelse i hele landet imødekommes i deres behov for højt specialiseret punktskriftindsatser.

Landets kommunalbestyrelser bedes derfor afrapportere på deres tilrettelæggelse og koordination af indsatser til målgruppen med det formål at sikre, at kommuner og regioner i tilstrækkelig grad koordinerer med hinanden om at opretholde højt specialiserede punktskriftindsatser både regionalt og på landsplan.

Udmeldingen er udsendt den 29. september 2022. Afrapportering bedes foretaget inden den 31. marts 2023 ved indsendelse til Socialstyrelsen.

På baggrund af afrapporteringen skal Socialstyrelsen kunne vurdere, om der på regionalt og nationalt plan er en tilstrækkelig koordinering om at opretholde højt specialiserede punktskriftindsatser til børn og unge med alvorlig synsnedsettelse.

Temaer for afrapportering vil derfor være:

1. Koordination og samarbejde
2. Fremadrettet tilrettelæggelse af indsatsen

En vejledning til afrapportering på den centrale udmelding, hvordan Socialstyrelsen vil vurdere kommunernes indrapporterede løsningsforslag, samt spørgsmål omhandlende de konkrete oplysninger, som afrapporteringen skal indeholde, er samlet i bilag 1 og 2.

Foranalysen, som er grundlag for den centrale udmelding, er foretaget med det formål at vurdere målgruppens volumen og behov for højt specialiserede indsatser samt vurdere, om der er det fornødne udbud af højt specialiserede tilbud og viden om målgruppen. Socialstyrelsen har under udarbejdelse af en foranalyse været i dialog med relevante leverandører/tilbud og bruger- og interesseorganisationer på området, ligesom foranalysen er drøftet i Det Faglige Råd for National Koordination. Når det specialiserede specialundervisningsområde indgår deler Socialstyrelsen kompetencen i den nationale koordinationsstruktur med Børne- og

¹ § 13b. Socialstyrelsen skal følge udviklingen i målgrupper, tilbud og indsatser og indsamle og formidle viden om effekt af indsatserne på det mest specialiserede socialområde og på området for den mest specialiserede specialundervisning, der gives i henhold til lov om folkeskolen eller lov om specialundervisning for voksne.

Stk. 2. For at sikre det fornødne udbud af højt specialiserede tilbud, som er tilpasset udviklingen i målgruppernes behov, på det mest specialiserede socialområde og på området for den mest specialiserede specialundervisning kan Socialstyrelsen udmelde målgrupper eller særlige indsatser, hvor der er behov for øget koordination eller planlægning på tværs af kommunerne i en eller flere regioner.

Stk. 3. Socialstyrelsen kan på baggrund af afrapporteringer om kommunalbestyrelsernes tilrettelæggelse og organisering af indsatsen i forhold til centralt udmeldte målgrupper og indsatser, jf. stk. 2, anmode kommunalbestyrelserne i en eller flere regioner om at foretage en fornyet behandling af deres tilrettelæggelse og organisering af indsatsen.

Undervisningsministeriet (BUVM), hvorfor Socialstyrelsen har holdt et sideløbende møde med BUVM, hvor foranalysen og bekymringen blev præsenteret. På baggrund af dialogen med de forskellige parter har Socialstyrelsen besluttet at udsende en central udmelding på området.

I det følgende præsenteres baggrunden for, at Socialstyrelsen foretager en central udmelding, kort beskrivelse af målgruppen og indholdet i den højt specialiserede indsats, som den har brug for. Del II er 'Foranalyse til CU – punktskriftindsatser til børn og unge med alvorlig synsnedsættelse', som er det faglige og datamæssige grundlag for den centrale udmelding.

1. Baggrund for den centrale udmelding

Socialstyrelsen kan ifølge Servicelovens § 13 b, stk. 2, udmelde målgrupper eller særlige indsatser, hvor der er behov for øget koordination eller planlægning på tværs af kommunerne i en eller flere regioner. Formålet med centrale udmeldinger er at sikre det fornødne udbud af højt specialiserede tilbud og indsatser tilpasset udviklingen i målgruppernes behov på det mest specialiserede social- og specialundervisningsområde.

Socialstyrelsen har vurderet, at der er behov for at foretage en national central udmelding på området punktskriftindsatser til børn og unge med alvorlig synsnedsættelse. Socialstyrelsen er bekymret for, hvorvidt kommuner og regioner i tilstrækkelig grad koordinerer med hinanden om at anvende og dermed opretholde det fornødne udbud af højt specialiserede punktskriftindsatser, så børn og unge med alvorlig synsnedsættelse i hele landet imødekommes i deres behov for højt specialiseret punktskriftindsatser.

Målgruppen børn og unge med alvorlig synsnedsættelse har siden 2014 været omfattet af den nationale koordinationsstruktur. Det indebærer, at Socialstyrelsen følger udviklingen i målgruppen og dens behov, samt i de tilbud og indsatser, der findes til målgruppen. Punktskriftindsatser til børn og unge med alvorlig synsnedsættelse er højt specialiserede indsatser, som kræver en øget koordination, planlægning og tilrettelæggelse på tværs af kommunerne og regionerne samt landsdækkende koordinering.

Socialstyrelsen har i efteråret 2021 foretaget en analyse med det formål at afdække behovet for samt udbuddet af indsatser til målgruppen (se endvidere Del II), og endvidere var formålet at vurdere behovet for en central udmelding på området. Analysen blev i gangsat på baggrund af en række høringsvar modtaget i perioden 2017-2021, hvor Socialstyrelsen vurderede, at der var behov for en nærmere analyse af tilbudsstrukturen og lokale punktskriftindsatser for børn og unge med alvorlig synsnedsættelse.

Analysen er baseret på en intern og ekstern vidensindsamling samt forudgående analyser af tilbudsstrukturen på området. Derudover har en løbende dialog med Børne- og Undervisningsministeriet, Styrelsen for Undervisning og Kvalitet, bruger- og interesseorganisationer samt tilbudssiden givet anledning til bekymring for, hvorvidt kommuner og regioner i tilstrækkelig grad koordinerer med hinanden, således at målgruppen modtager den nødvendige undervisning og fastholdelse i brug af punktskrift til at det rette faglige niveau fastholdes og tilbydes til de berørte børn og deres familier. Socialstyrelsens bekymring beror derudover på en løbende dialog med kommunerne om vigende efterspørgsel på kurser og efteruddannelse på området, samt at høringsvar fra bruger- og interesseorganisationer har givet anledning til bekymring for en uhensigtsmæssig afspecialisering, hvad angår punktskriftindsatser til målgruppen.

Foranalysen giver anledning til bekymring for, om kommunerne og regionerne koordinerer i tilstrækkelig grad med hinanden, fordi Socialstyrelsen ud fra den aktuelle viden ser indikationer på:

- at børn og unge ikke modtager den nødvendige undervisning og fastholdes i brug af punktskrift i folkeskolen.
- at der er ganske få undervisnings- og kursustilbud og førskoletilbud, der kan være højt specialiserede til målgruppen.
- at de eksisterende tilbud ikke har mulighed for at opretholde en høj specialisering i punktskriftindsatsen pga. et meget lille borgerflow, herunder bekymring for en uhensigtsmæssig afspecialisering, hvad angår punktskriftindsatser til målgruppen.
- at der reelt ikke er den fornødne kapacitet af højt specialiserede tilbud til målgruppen.
- at børnene ikke i tilstrækkelig grad imødekommes i deres behov for punktskriftindsatser i deres nærmiljø (dagtilbud og folkeskoletilbud), herunder fagpersoners punktskriftfærdigheder.
- at der er vigende efterspørgsel på kurser og efteruddannelse hos de landsdækkende tilbud samt de kommunale og regionale kommunikationscentre.

(se uddybning af ovenstående indikationer i Del II)

2. Beskrivelse af målgruppen for den centrale udmelding

Den centrale udmelding omfatter børn og unge med alvorlig synsnedsættelse og deraf manglende læsesyn. Det er børn og unge med isoleret synsnedsættelse og således uden yderlige funktionsnedsættelser. De højt specialiserede punktskriftindsatser kræver koordinering og planlægning på tværs af kommunerne, regionerne og landsdækkende. De følgende afsnit 2 og 3 er opsummering af Del II: Foranalysen til den centrale udmelding.

Målgruppens størrelse på landsplan

Der optages årligt ca. 200 børn i Synsregisteret². Den 1. januar 2021 var 1.836 børn (0-17 år) tilknyttet Synsregisteret, herudover 19 børn fra Færøerne og 23 børn i Grønland.

I Synsregistrets årsberetning for 2020 er der foretaget et registertræk fra Synsregisteret 31.12.2020, som viser at³ 732 børn og unge har isoleret synsnedsættelse. De resterende 1104 børn og unge i Synsregisteret har yderligere funktionsnedsættelser.

Socialstyrelsens bekymring går på børnene, der har isoleret synsnedsættelse. Af de 732 børn er det formentligt hovedparten af børnene, der kan klare sig med forstørrelse og ikke har behov for punktskrift. Ifølge data fra Synscenter Refsnæs er der aktuelt 56 børn og unge under 18 år, der har behov for punktskrift. Børnene og de unge går på enten specialskoler eller er enkeltintegrerede og i nogle tilfælde er det ukendt, hvor skoleplaceringen er⁴. Socialstyrelsen er aktuelt ikke bekendt med hvilke konkrete indsatser de får.

² Synsregisteret er et register over alle børn i Danmark i alderen 0-17 år, som har et synshandicap. Registret Synsregistret administreres af Øjensygdomme, Kennedy Centret (www.rigshospitalet.dk/afdelinger-og-klinikker/hovedorto/ojensygdomme/for-fagfolk/synsregisteret/Sider/default.aspx).

³ Synsregisteret Årsberetning 2020 - Øjensygdomme – Kennedy Centret.

⁴ Jf. data fra Synscenter Refsnæs, der er fremsendt i forbindelse med dialogmødet om målgruppen.

3. Indholdet i den højt specialiserede indsats til målgruppen

I det følgende beskrives kort de centrale elementer i de højt specialiserede punktskriftindsatser til målgruppen, herunder punktskriftindsatser. Der henvises til Del II hvad angår tilbudsstrukturen til børn og unge med synsnedsettelse og øvrige tilbud, der yder undervisning eller kurser i punktskrift.

Centrale elementer i den højt specialiserede punktskriftindsats

Punktskrift udgør en særdeles vigtig kompenserende færdighed for de børn og unge i målgruppen, der ud fra egen funktionsevne har mulighed for at mestre færdigheden. At lære punktskrift er en højt specialiseret indsats, der gennem en tværfaglig kobling af viden om synsrehabilitering, læsning, understøttende hjælpemidler og pædagogik kræver særlige forudsætninger hos den fagprofessionelle.

For blinde børn og unge er punktskriftudstyr centralt, når de skal lære at læse og skrive. Der er forskellige typer af punktskriftudstyr, som bruges i forskellige sammenhænge. Manuelle punktskrivemaskiner til at give barnet en grundlæggende forståelse af skriftsproget samt at skrive direkte på et stykke papir, elektroniske punktnotationsapparater til gennem punktskrift at skrive, redigere og lagre dokumenter, punkttastaturer og displays til brug i forbindelse med computer. Materiale på lyd i dag er lettere at få adgang til, derfor bliver punktskrift brugt mindre, når der skal læses materiale. Det er dog vigtigt at mestre både lyd og punkt, da det har to forskellige og vigtige virkninger og formål.

I Socialstyrelsens forløbsbeskrivelse⁵ for målgruppen beskrives indsatser på tværs af folkeskoleloven (herunder specialundervisning) og serviceloven (særligt tilrettelagt specialundervisning og specialpædagogisk støtte til børn, der ikke har påbegyndt folkeskolen). For at støtte barnets trivsel, udvikling og læring i skoleforløbet er det nødvendigt, at der i skoleforløbet er tilknyttet en specialiseret synsfaglig specialrådgivning fra den kommunale eller regionale synskonsulent.

I Synscenter Refsnæs' punktskriftguide⁶ fremgår det, at det er væsentligt, at forældre og fagprofessionelle opnår særlig viden om punktskrift, alvorlig synsnedsettelse samt barnets udvikling, så forældre, pårørende og fagprofessionelle kan støtte og vejlede punktskriftindlæringen. Forældre og fagprofessionelle har behov for kontinuerligt at tilegne sig viden.

4. Vidensgrundlag

Foranalysen til central udmelding for punktskriftindsatser til børn og unge med alvorlig synsnedsettelse (Del II) er baseret på en gennemgang af aktuelt bedste viden på området, herunder artikler og rapporter fra bl.a. Børne- og Undervisningsministeriet, faglige miljøer, leverandører på området og Socialstyrelsen.

⁵ Forløbsbeskrivelse. Rehabilitering og undervisning af børn og unge med alvorlig synsnedsettelse 0-18 år (socialstyrelsen.dk).

⁶ Punktskriftguide. Vejledning og anbefalinger vedrørende punktskriftindlæring hos børn og unge med alvorlig synsnedsettelse (synref.dk).

Foranalysen er yderligere baseret møder med bruger- og interesseorganisationer og leverandører på området. Yderligere er foranalysen kvalificeret af Socialstyrelsens fagpersoner på området.

Foranalysen er efter færdiggørelse drøftet med Det Faglige Råd for National Koordination, Børne- og Undervisningsministeriet, de administrative styregrupper (under KKR) i regionerne og KL.

5. Afrapportering

Den centrale udmelding er udsendt den 29. september 2022, og afrapportering bedes foretaget inden den 31. marts 2023 ved indsendelse til Socialstyrelsen.

På baggrund af afrapporteringen skal Socialstyrelsen kunne vurdere, om der på regionalt og nationalt plan er en tilstrækkelig koordinering om at opretholde højt specialiserede punktskriftindsatser på landsplan.

Derfor skal afrapporteringen ske i henhold til de temaer, der er beskrevet i bilag 1-2

Socialstyrelsen vil frem mod afrapporteringen være i løbende dialog med de administrative styregrupper i hver region. Processen herfor vil være nærmere beskrevet i bilag 1.

Del II: Foranalyse til CU - punktskriftsindsatser til børn og unge med alvorlig synsnedsettelse

Offentliggjort den 25. marts 2022

Denne foranalyse danner grundlag for indstillingen til initiativer vedrørende punktskriftsindsatser til børn og unge med alvorlig synsnedsettelse.

Baggrund og formål med initiativpapiret

Målgruppen børn og unge med alvorlige synsnedsettelser har siden 2014 været omfattet af den nationale koordinationsstruktur. Dette indebærer, at Socialstyrelsen følger udviklingen i målgruppen og dens behov, samt i de tilbud og indsatser, der findes til målgruppen.

En løbende dialog med Børne- og Undervisningsministeriet, Styrelsen for Undervisning og Kvalitet, bruger- og interesseorganisationer samt tilbudssiden har givet anledning til en bekymring for, at målgruppen ikke modtager den nødvendige undervisning og fastholdelse i bruge af punktskrift (Braille).

Når det mest specialiserede specialundervisningsområde indgår, deler Socialstyrelsen kompetencen i den nationale koordinationsstruktur med Børne – og Undervisningsministeriet. Socialstyrelsen har i den forbindelse afholdt et møde med BUVM i sommeren 2021, hvor problemstillingen blev præsenteret. Sideløbende er BUVM orienteret via Styregruppen for National Koordination.

På baggrund af en række høringsvar modtaget i perioden 2017-2021 vurderede Socialstyrelsen, at der var behov for en nærmere analyse af tilbudsstrukturen og lokale punktskriftsindsatser for børn og unge under 18 år med en synsnedsettelse og behov for højt specialiserede indsatser.

Analysen er foretaget i ultimo 2021- primo 2022 med det formål at afdække behovet for samt udbuddet af indsatser til målgruppen.

Vurderingen er foretaget på baggrund af flere forhold. For det *første* meddelte Synscenter Refsnæs og IBOS, at der er vigende efterspørgsel på kurser og efteruddannelse. For det *andet* kan høringsvar fra Dansk Blindesamfund indikere en bekymring for en u hensigtsmæssig afspecialisering, hvad angår punktskriftindsatser til målgruppen.

Metode og dataindsamling

Socialstyrelsen har foretaget en intern og ekstern vidensindsamling. I den interne vidensindsamling er der afholdt møder med henholdsvis Handicap og VISO/KaS, der er desuden anvendt viden fra følgende opgavespor i National Koordination: Monitorering af tilbudsstrukturen, målgruppebeskrivelsen og hørringssvar.

Socialstyrelsen har forsøgt at afdække målgruppens volumen ved hjælp af synsregistret og tilsendt materiale fra Synscenter Refsnæs. Desuden har Socialstyrelsens kontor Tværgående Analyse, Monitorering og Evaluering (TAME) foretaget datatræk fra Danmarksstatistik over målgruppens størrelse og specialundervisningsbehov.

Socialstyrelsen har udarbejdet en forløbsbeskrivelse om Børn og Unge med alvorlig synsnedsettelse (anden udgave er udgivet i juni 2020). Forløbsbeskrivelsen har indgået i analysen som en kilde til baggrundviden.

Eksternt har Socialstyrelsen været i dialog med en række aktører med henblik på at opnå et så solidt datagrundlag som muligt og afdække hvorvidt problematikken der rejses er genkendelig.

For det *første* har styrelsen været i dialog med bruger- og interesseorganisationen Danske Blindesamfund (DBS). Dialogen tog afsæt i, om styrelsens bekymring for målgruppen kunne genkendes. DBS genkendte bekymringen, og er overordnet bekymret for, hvordan der arbejdes med punktskrift i børnenes nærmiljøer. Bekymringen for målgruppen blev udfoldet med eksempler og en uddybning af, hvilken betydning punktskrift har for børnene, samt hvilke behov børnene har. DBS vurderede, at der er tale om en målgruppe på 40-50 børn i alt, som svarer til 4-5 punktskriftsbrugere pr. årgang. DBS fremsendte efter mødet undersøgelsen "Punktskrift og børn og unge med synshandicap", samt en artikel "The Braille Literacy Crisis in America"⁷.

For det *andet* har styrelsen været i dialog med Synscenter Refsnæs og Institut for blinde og svagsynede (IBOS). De to tilbud er landsdækkende og er VISO/KaS leverandører. I dialogen blev det drøftet, i hvilken grad kommunerne benytter sig af tilbuddenes ydelser. Det blev ligeledes drøftet, hvordan udfordringerne med punktskriftindsatserne kan løses. IBOS sendte efter mødet data og yderligere materiale om målgruppen⁸.

Analyse

Analysen er foretaget med det formål at vurdere målgruppens volumen og behov for højt specialiserede indsatser samt vurdere, om der er det fornødne udbud af højt specialiserede tilbud og viden om målgruppen. De nedenfor oplyste undersøgelsesspørgsmål har været styrende for analysen:

- Hvori består målgruppens problemstillinger?
- Hvori består målgruppens behov for særlig viden, metoder og kompetencer i indsatsen?
- Hvad er målgruppens samlede antal på landsplan og fordelt på regioner?
- Hvilke højt specialiserede indsatser har målgruppen behov for?
- Hvilke højt specialiserede specialundervisningstilbud kan identificeres som relevante for målgruppen?
- Hvad leverer de til målgruppen?
- Hvad er deres geografiske fordeling og optageområde, og matcher det med målgruppens demografi?

Viden om målgruppen

Målgruppen omfatter Børn og Unge med alvorlig synsnedsættelse og dermed med manglende læsesyn og behov for kompensation i form af punktskrift (Braille). Bekymringen går på børn og unge med isoleret synsnedsættelse og således uden andre funktionsnedsættelser.

I indsatserne til målgruppen er der generelt behov for en tværfaglig indsats, da der er snitflader til sundheds- og undervisningsområdet. Derudover er der behov for et tværgående fokus på elever med synsnedsættelse og deres sociale trivsel.

Børn og unge med alvorlig synsnedsættelse har fra identifikationen af synsnedsættelsen behov for træning inden for grundlæggende synsfaglige områder, særligt at orientere sig fysisk og lære metoder til at færdes i en visuelt domineret hverdag. De grundlæggende områder er:

- Individuelt tilrettelagt træning i O&M (Orientering og Mobility). Træning i O&M kobler social, sundhedsmæssigt og undervisningsrettet indhold.

⁷ Materiale sendt fra Dansk Blindesamfund i forbindelse med vidensindsamlingen til foranalysen.

⁸ Datamateriale tilsendt fra Institut for Blinde og Svagsynede i forbindelse med vidensindsamlingen til foranalysen.

- Punktskrift og læsning (følgende redskaber kan anvendes MDVI⁹ og Synstasken¹⁰)

Der er tale om en høj sværhedsgrad i målgruppens problemstilling, men den kan aftage i takt med, at personen modtager højt specialiserede sociale og rehabiliterende indsatser, som støtter udviklingen af kompenserende færdigheder i forhold til selvstændighed, deltagelse og aktiviteter i personens kontekst. Der er behov for løbende justering og tilretning af indsatser til børnene og de unge, da små ændringer i personens kontekst, kan give behov for en fornyet, højt specialiseret indsats.

Der er tale om en flerhed (kompleksitet i bredden) og særlig sammensætning af problemstillinger. Et flertal af børn og unge, der er registreret i synsregisteret har yderligere funktionsnedsættelser kognitivt, motorisk og sensorisk. For en stor dels vedkommende er der således tale om en kompleksitet i både dybde og bredde, som nødvendiggør højt specialiserede indsatser og viden.

I forhold til punktskrift (Braille), kræves der særlige kompetencer for underviseren. Det er ikke tilstrækkeligt at have kendskab til punktskrift og kunne begå/mestre det, men det er særligt vigtigt at underviseren kan anvende didaktikken bag for at sikre at børnene og de unge mestrer kompleksiteten i skriftsproget.

Målgruppens størrelse

Der optages årligt ca. 200 børn i Synsregisteret. Den 1. januar 2021 var 1.836 børn (0-17 år) tilknyttet Synsregisteret, herudover 19 børn fra Færøerne og 23 børn i Grønland.

Kriterierne for optagelse i registeret er synsstyrke $\leq 6/18$ på bedste øje med optimal korrektion, eller synsfeltspåvirkning i form af hemianopsi eller koncentrisk indskrænket til under 20 gr. Derudover optages børn med arvelig nethindesygdom (dystrofia tapetoretinalis), som vides at medføre alvorlig synsnedsættelse over tid.

De hyppigste årsager til nedsat syn hos børn er medfødte og genetiske, og en tredjedel af børnene optages i Synsregisteret inden for de to første leveår. Optagelsen falder gradvis derefter op mod det 17. år. Antallet af børn registreret i Synsregisteret er relativt stabil set over en 10-årig periode. Det skal dog bemærkes, at forældre kan undlade at lade deres barn optage i Synsregisteret. Selvom et barn ikke er optaget i Synsregisteret, kan det alligevel have behov for højt specialiserede indsatser¹¹. Der kan således være et mørketal.

I Synsregisterets årsberetning for 2020 er der foretaget et registertræk fra Synsregisteret 31.12.2020, det viser at¹²:

- 732 børn har isoleret synsnedsættelse
- 976 børn har synsnedsættelse og udviklingshæmning
- 35 børn har synsnedsættelse og hørenedsættelse
- 78 børn har synsnedsættelse, udviklingshæmning og hørenedsættelse
- 15 børn har synsnedsættelse og ADHD

⁹ <https://synref.dk/specialraadgivning/synskonsulenter/fokus-mdvi/>

¹⁰ Synstasken - Synscenter Refsnæs (synref.dk).

¹¹ Forløbsbeskrivelse. Rehabilitering og undervisning af børn og unge med alvorlig synsnedsættelse 0-18 år (socialstyrelsen.dk).

¹² Synsregisteret Årsberetning 2020 - Øjensygdomme – Kennedy Centret.

Socialstyrelsens bekymring går på børnene, der har isoleret synsnedsettelse. Der er dermed på baggrund af ovenstående afsnit registreret 732 børn i 2020¹³. Af de 732 børn er det formentligt hovedparten af børnene, der kan klare sig med forstørrelse og ikke har behov for punktskrift. Socialstyrelsen er ikke bekendt med det eksakte antal børn der har behov for punktskrift, og hvilke konkrete tilbud de får. Det er således forhold, som Socialstyrelsen vil drøfte med rammeaftalesekretariatene.

Viden om punktskriftsindsatser

Punktskrift udgør en særdeles vigtig kompenserende færdighed for de børn og unge i målgruppen, der ud fra egen funktionsevne har mulighed for at mestre færdigheden. At lære punktskrift er en højt specialiseret indsats, der gennem en tværfaglig kobling af viden om synsrehabilitering, læsning, understøttende hjælpemidler og pædagogik kræver særlige forudsætninger hos den fagprofessionelle.

Den tidlige indsats i forhold til punktskrift er vigtig for at sikre så gode færdigheder i læsning og skrivning for barnet som muligt. Jo ældre barnet er, når punktskrift skal tillæres, jo sværere er indlæringen. Den tidlige punktskriftmæssige indsats kan eksempelvis bestå af leg og træning med særlige taktile læremidler. Denne læring er tæt koblet til indsatserne omkring perceptionsudvikling, begrebsdannelse og sprogudvikling. Indsatsen kan starte i både familie og daginstitution på samme tid, som seende børn støttes i sproglig opmærksomhed og interesse for læsning og skrift. Indsatsen vedrørende punktskrift stiller særlige krav til den fagprofessionelle, der blandt flere kompetencer skal være i stand til at bruge forskellige specialpædagogiske metoder for hver elev, der skal lære punktskrift.

For blinde børn og unge er punktskriftudstyr centralt, når de skal lære at læse og skrive. Der er forskellige typer af punktskriftudstyr, som bruges i forskellige sammenhænge. Manuelle punktskrivemaskiner til at give barnet en grundlæggende forståelse af skriftsproget samt at skrive direkte på et stykke papir, elektroniske punktnotationsapparater til gennem punktskrift at skrive, redigere og lagre dokumenter, punkttastaturer og -displays til brug i forbindelse med computer.

Undervisning af elever med alvorlig synsnedsettelse kan som hovedregel planlægges og tilrettelægges ud fra, at eleven deltager i alle aspekter og niveauer i den almene undervisning og opnår de faglige mål og god trivsel. For at understøtte elevens udvikling og læring i almenundervisningen kan der blandt andet anvendes tolærerordninger og undervisningsassistenter, der kan støtte den enkelte elev og klassen som helhed. Eleven skal dog overordnet støttes i selv at mestre færdigheder i og udenfor skolen¹⁴.

I Socialstyrelsens forløbsbeskrivelse for målgruppen beskrives indsatser på tværs af folkeskoleloven (herunder specialundervisning) og serviceloven (særligt tilrettelagt specialundervisning og specialpædagogisk støtte til børn, der ikke har påbegyndt folkeskolen). I praksis gives der indsatser på tværs af de to sektorer, eksempelvis på kommunikationscentret. For at støtte barnets trivsel, udvikling og læring i skoleforløbet er det nødvendigt, at der i skoleforløbet er tilknyttet en specialiseret synsfaglig specialrådgivning fra den kommunale eller regionale synskonsulent.

Synscenter Refsnæs skriver i deres punktskriftguide følgende: "Specialiseret viden – teach-the-teacher: Den vejledende anbefaling er, at myndighedspersoner har et særligt fokus på og

¹³ Synsregisteret Årsberetning 2020 - Øjensygdomme – Kennedy Centret.

¹⁴ Forløbsbeskrivelse. Rehabilitering og undervisning af børn og unge med alvorlig synsnedsettelse 0-18 år (socialstyrelsen.dk).

støtter, at forældre og fagprofessionelle opnår særlig viden om punktskrift, alvorlig synsnedsettelse samt barnets udvikling, så forældre, pårørende og fagprofessionelle kan støtte og vejlede punktskriftindlæringen. Forældre og fagprofessionelle har behov for kontinuerligt at tilegne sig viden. Den lokale synskonsulent og kommunens kommunikationscenter tilbyder rådgivning og henvisning til kurser¹⁵.

På møderne styrelsen holdte med Dansk Blindesamfund, Synscenter Refsnæs og IBOS blev det fremhævet at materiale på lyd i dag er lettere at få adgang til, derfor bliver punktskrift brugt mindre, når der skal læses materiale. Organisationerne fremhæver dog vigtigheden af at mestre både lyd og punkt, da det har to forskellige og vigtige virker og formål. Børnene og de unge skal kunne meste læse/skrivestrategier på punktskrift og forstå nyttigheden af skriftsproget. Punktskrift er vigtigt helt fra den tidlige "før-punkt" til skriftsproget på videregående uddannelser.

Tilbud til børn med en synsnedsettelse

Herunder fremgår en oversigt over tilbud til børn og unge med synsnedsettelser.

Synscenter Refsnæs	
Kort beskrivelse	Synscenter Refsnæs er det nationale, specialpædagogiske ressource- og kompetencecenter for børn og unge med synsnedsettelse. Synscenter Refsnæs har landsdækkende funktion og dermed nationalt optageområde. Centret er placeret i Region Sjælland og er VISO/KaS-leverandør.
Ydelser	<p>Centrets ydelser består af rådgivning, udredning, vidensarbejde, materialeproduktion, specialpædagogiske indsatser på skole, botilbud, sommerkurser og elevkurser.</p> <p>Synscenter Refsnæs udbyder kurser i punktskrift til pårørende og fagprofessionelle i alle regioner, som en del af deres landsdækkende forpligtelser¹⁶.</p> <p>På møderne styrelsen holdte med Synscenter Refsnæs og IBOS, blev det fremhævet at de oplever et fald i tilslutningen til de kurser de udbyder. Refsnæs fremhæver at de tidligere har afholdt kurser ugentligt, men at der er sket en ændring i kommunernes tilmelding. Som et tiltag har de har forsøgt at udbyde kurser lokalt, men dette ikke har løst udfordringen i forhold til deltagertilslutningen. I dialogen med DB fastlagde de også en bekymring for tilbagegangen i kurser, og begrundede det med manglende visitation fra kommunerne.</p>
Faggrupper	Centret har følgende faggrupper ansat i indsatsen til målgruppen – punktskriftunderviser, synskonsulenter og psykologer ¹⁷ .
Lovgivning	<p>Synscenter Refsnæs omfatter følgende områder:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Skole (to folkeskoletilbud jf. FSL § 20.2 + STU jf. Lov nr. 564) • Specialrådgivning og materialeproduktion under VISO/KaS • Botilbud jf. SEL §§ 66.6, 107, 108, 52a og 104 <p>Synscenter Refsnæs leverer specialundervisning jf. Folkeskolelovens § 20.2 i to typer af skoletilbud:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Børneskolen jf. FSL § 20.2 • Efterskolen (efterskolelignende tilbud – fremover benævnt Efterskolen) jf. FSL § 20.2 <p>Fælles for begge tilbud gælder det, at specialundervisningen leveres som en højt specialiseret undervisningsindsats jf. folkeskolelovens formål med henblik på at udvikle faglige, sociale og personlige kompetencer, der understøtter at eleverne bliver så dygtige, som de kan. Undervisningen følger Børne- og</p>

¹⁵ Punktskriftguide. Vejledning og anbefalinger vedrørende punktskriftindlæring hos børn og unge med alvorlig synsnedsettelse (synref.dk).

¹⁶ www.synref.dk/kurser-forloeb/

¹⁷ www.synref.dk/medarbejdere/specialraadgivningen/

Synscenter Refsnæs	
	Undervisningsministeriets udmeldte timetal, og alle elever deltager som udgangspunkt i alle fag. Undervisningen foregår i klasser med størrelse mellem 4 og 8 elever og er individuelt tilrettelagt med afsæt i elevens forudsætninger og potentiale. Der udarbejdes individuelle elevplaner, der dokumenteres i MeeBook (lovpligtig digital læringsplatform), der belyser elevens kompetencer og potentialer. Elevplanerne er målstyret og tager afsæt i folkeskolens fælles mål. Elevplanerne danner grundlag for den daglige undervisning og justeres løbende.
Børneskolen	På børneskolen skal Refsnæs: Tilbyde et højt specialiseret undervisningsindsats jf. Folkeskolelovens formål med henblik på at udvikle faglige, sociale og personlige kompetencer, der understøtter at eleven på sigt kan inkluderes i et skole- eller uddannelses tilbud i elevens hjemkommune. For børnene er den primære funktionsnedsættelse synet - oftest en hjernebetinget synsnedsættelse (CVI). Overordnet kendetegn for målgruppen er, at udviklingsniveauet hos eleverne er fra væsentligt til noget under levealderen.
Efterskolen	På Efterskolen (det efterskolelignende tilbud) skal Refsnæs tilbyde: Et synskompenenserende læringsmiljø med det rette synspædagogiske og –didaktiske sigte at kunne tilbyde elever fra 8. – 10. kl. med alvorlig synsnedsættelse eller blindhed en højt specialiseret undervisningsindsats jf. Folkeskolelovens formål med henblik på at udvikle faglige, sociale og personlige kompetencer, der understøtter elevens forudsætninger for at blive uddannelsesparate samt gennemføre folkeskolens prøver med så godt et resultat som muligt. For eleverne på efterskolen er syn deres primære funktionsnedsættelse - typisk i kombination med andre delproblematikker, fx social isolation, skolevægning, hvilket kan være en konsekvens af enkelintegrering i folkeskolen.
Indskrevet elever	Der er pr. marts 2021 indskrevet 15 elever fordelt som følger: Børneskolen 6. kl. (1 elev), 8. kl. (2 elever), 9. kl., (2 elever), 10. kl. (2 elever). Efterskolen 8. kl. (2 elever), 9. kl. (2 elever), 10. kl. (4 elever). Pr. marts 2021 fordeler de 15 indskrevne elever sig på 14 unikke kommuner fordelt på 4 regioner (Region Midt, Region Syd, Region Hovedstaden og Region Sjælland) ¹⁸ .

Øvrige tilbud der yder undervisning eller kurser i punktskrift

Instituttet for Blinde og Svagsynede (IBOS)	
Kort beskrivelse	Institut for Blinde og Svagsynede (IBOS) er et landsdækkende tilbud er et landsdækkende tilbud til unge og voksne med synsnedsættelse (14+ år). Instituttet hører under Københavns kommune og er VISO/KaS-leverandør.
Ydelser	IBOS' ydelser består af rådgivning, udredning, vidensarbejde, kursusvirksomhed, specialpædagogiske indsatser på botilbud, sommerkurser og elevkurser.
Ungdomsuddannelse	IBOS afholder hvert år startpakke dage i forbindelse med uddannelsernes opstart. På en startpakke dag udleveres computer og hjælpemidler, som indstilles til den enkelte og der undervises i the basics ift. brug af det. Derudover er der oplæg fra vores studievejledere og der arbejdes netværksskabende med årgangen IBOS fremhævede på det afholdte møde med Socialstyrelsen, at de oplever en problematik når de unge starter på en ungdomsuddannelse. Der sker en akkumulation af alt det, som de ikke lærte i folkeskolen. F.eks. har de unge svært ved at håndtere fag som matematik, der kræves der bestemte færdigheder og metoder i anvendelse af punktskrift i programmer som LaTeX IBOS yder studiestøtte, sekretærhjælp og kurser i f.eks. LaTeX og punktnoder

¹⁸ Datamateriale tilsendt fra Synscenter Refsnæs i forbindelse med vidensindsamlingen til foranalysen.

Instituttet for Blinde og Svagsynede (IBOS)

rettet mod de unge. Efter folkeskolen har de unge selv et ansvar for at søge hjælp og rådgivning, så de kan forbedre deres færdigheder til at kunne gennemføre en ungdomsuddannelse. IBOS rejser udfordringen ved at de unge ikke har opnået tilstrækkelige færdigheder i punktskrift inden de påbegynder en ungdomsuddannelse.

Skærm-læsere til startpakke-dage

I årene 2017-2021 har IBOS haft 17 skærmlæsere til startpakkedag i forbindelse med opstart på ungdomsuddannelse. De har kunne punktskrift i en eller anden grad og har brugt det meget forskelligt. I de 17 personer indgår en person to gange på grund af to påbegyndte uddannelser¹⁹.

Afbrudt uddannelse

Af de 17 personer, der var en del af startpakkedage, er der 7, der i perioden har afbrudt deres påbegyndte uddannelse. Af de 7 har 5 skiftet til en anden uddannelse. Typisk er der tale om skift fra STX til HF og særligt HF-enkeltfag. Fra studievejlederne der er tilknyttet IBOS, ved de, at det er et udtryk for, at det kan være et stort pres at følge almindeligt gymnasietempo samtidig med at man skal meste kompensation.

De to, der er fuldstændig stoppet med uddannelse har haft problemer med tilgængelighed og syn og i begge tilfælde har der været tale om frafald fra erhvervsuddannelse.

Punktskrifts-indsatser til nyblinde

IBOS tilbyder punktundervisning på alle stadier:

- Læsning og skrivning af punktalfabetet
- Læsning og skrivning af tal
- Læsning og skrivning af diverse sætningstegn
- Læsning og skrivning af den forkortede danske punktskrift
- Afmærkning på punkt fx afmærkning af ting i hjemmet
- Elektroniske punktapparater, både de "kloge" selvstændige og de "dumme" der skal kobles til computer/smartphone

De seneste 5 år har IBOS haft 3 unge under 25 år: Én nybegynder, én øvet der skulle lære forkortet punktskrift og én øvet der skulle lære at anvende et elektronisk punktapparat.

Kursusvirksomhed

IBOS har en samarbejdsaftale med STUK i forhold til levering af kurser til elever og studerende under SPS, som er skærmlæser- og punktskriftsbrugere. Ud over disse kurser kan elever og studerende frit kontakte IBOS' studievejledning med spørgsmål, lige som der i studievejledningen udbydes kurser under VISO KaS ramme til elever og studerende – ind til videre om uddannelsesvalg og overgangen mellem folkeskole og ungdomsuddannelse.

Flere af kurserne nedenfor henvender sig til elever og studerende, som skal anvende nye programmer, som det kræver en stor indsats at tilegne sig. Derfor har STUK begrænset målgruppen til elever og studerende, som skal bruge programmerne i fag på højt niveau fx matematik A. Det betyder, at blinde elever og studerende, som skal følge fag på et lavere niveau eller måske bare skal have et introkursus, ofte kommer til at arbejde gennem en sekretær og måske derved ikke lærer disse fag på samme måde som deres klassekammerater og medstuderende.

Kurser udbudt under STUK rammen:

- Startpakkedage - Deltagerne i startpakkedagene er støttemodtagere, der påbegynder ny uddannelse eller har en markant forandret uddannelsessituation. Formålet med startpakkedagene er, at støttemodtageren er bedst muligt forberedt, og fra uddannelsens

¹⁹ Datamateriale tilsendt fra Instituttet for Blinde og Svagsynede i forbindelse med vidensindsamlingen til foranalysen.

Instituttet for Blinde og Svagsynede (IBOS)

første dag har mulighed for at deltage på lige vilkår i videst muligt omfang. I perioden 2017-2021 har 16 unge været tilknyttet.

- Kursus i læse- og studieteknik - Formålet med kurset er, at støttemodtageren tilegner sig synskompenserende teknikker og strategier for læsning, notetagning mv. således at støttemodtageren i videst muligt omfang opnår samme studieeffektivitet som andre uddannelsessøgende. I perioden 2018-2022 har i alt seks fået læsevejledning.
- Support og e-læring i synskompenserende programmer, abonnement for blinde - Beskrivelsen af mulighederne for blinde adskiller sig alene fra mulighederne for svagsynede ved, at der for blinde også er mulighed for, at få besøg af instruktøren i rimeligt omfang. Siden skoleåret 2017/2018 frem til 2021/2022 fordeler ni brugerne sig på årene.
- Kursus i LaTeX og tilknyttede tegne- og beregningsprogrammer - Formålet med kurset er, at støttemodtagere, der er blinde, lærer at anvende LaTeX-programmerne således at støttemodtageren i videst muligt omfang opnår samme muligheder for at deltage som andre uddannelsessøgende i fag hvor beregninger, tegninger og/eller grafik bl.a. til matematik er nødvendige. LaTeX er et synskompenserende alternativ til utilgængelige CAS-værktøj. Målgruppen for kurset er afgrænset. Tildelingen er til dem der har et behov på et højt niveau, på en ungdoms- eller videregående uddannelse. I årene 2020 og 2021 har 5 brugere, fået tildelt kursus.
- Kursus i Excel for skærmlæserbrugere - Formålet med kurset er, at støttemodtageren tilegner sig synskompenserende teknikker og strategier for læsning, skrivning og beregning i Excel-regneark, således at støttemodtageren i videst muligt omfang opnår samme muligheder for at anvende Excel-regneark som andre uddannelsessøgende. Målgruppen for kurset er afgrænset. Tildelingen er til dem der har et behov på et højt niveau, på en ungdoms- eller videregående uddannelse. I 2020 og 2021 har 6 brugere, fået tildelt kurset.
- Node læse/skrive kurser for skærmlæserbrugere - Formålet med kurset er, at støttemodtageren lærer at læse og arbejde med noder med skærmlæser dvs., via lyd eller punktskrift på computer, således at støttemodtageren i videst muligt omfang opnår samme muligheder for at deltage i musikfaget som andre uddannelsessøgende. Tildelingen til kurset er til personer der læser musik på en videregående uddannelse eller til elever der planlægger at have musik på A-niveau på en ungdomsuddannelse. I foråret 2022 er to blevet bevilliget kurset²⁰.

Socialstyrelsen har været i kontakt med 15 kommunikationscentre, der har besvaret en række spørgsmål. På de 15 kommunikationscentre er der i alt tilknyttet 19 punktskriftsbrugende børn og unge under 18 år og fire børn med før-punkt.

Det enkelte kommunikationscenter udbyder i varierende grad kurser i punktskrift til børnene og de unge, familierne og til fagprofessionelle. Hyppigheden og udviklingen i efterspørgslen af kurser er varierende²¹.

²⁰ Datamateriale tilsendt fra Instituttet for Blinde og Svagsynede i forbindelse med vidensindsamlingen til foranalysen.

²¹ Kontakten er blevet koordineret af Danske tale-, høre-, og synsorganisationer (DTHS).

Socialstyrelsen

Socialstyrelsen
Edisonsvej 1
5000 Odense C
Tlf.: 72 42 37 00

www.socialstyrelsen.dk